

# Octavia E. Butler'ın *Yakın* Romanında Siyah Feminizm ve 'Yabancı' Unsurlar Özelinde Aktivist Bir Çevirinin Yeniden Okunması\*

## Rereading Activist Translation Through the Lens of Black Feminism and Foreignness in Octavia E. Butler's *Kindred*

Araştırma/Research

Özlem GÜLEN\*

\*Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim Anabilim Dalı & Araştırma Görevlisi, Haliç Üniversitesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü, ozlemgulen@yahoo.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5175-3462

### ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Octavia E. Butler'ın *Yakın* (*Kindred*) romanı üzerinden siyah feminizmin, bilinmediği bir kültüre aktarımında aktivist çevirinin işlevini ortaya koymaktır. Çalışmada romanın yazarı ve içeriğinin aktivist yönünün yanı sıra çevirmeni Emek Ergun'un feminist çevirmen kimliği göz önüne alınarak metinsel ve yan metinsel olarak iki farklı düzeyde çeviri eleştirisi gerçekleştirilmiştir. Çevirmenin önsözünde üzerine durduğu 'yabancılık' vurgusu, romanın detaylı okuması sırasında da en dikkat çekici yönlerden biri olarak görülmüş ve romanın çevirisinde benimsendiği gözlemlenen aktivist çeviri yaklaşımı, yabancı unsurlar özelinde ele alınmıştır. Bu unsurlar arasından seçilen çeviri örnekleri *sosyo-politik arka plan*, *dildeki ayrımcı kalıplar* ve *sembolik referanslar* kategorileri altında gruplandırılmış ve her bir kategorinin altına yerleştirilen örnekler, aktivist çeviri yaklaşımı çerçevesinde yorumlanmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda *Yakın* (*Kindred*) romanının, aktivist bir çevirmenin aktivist bir yazar ile kurduğu iş birliğinin önemli bir örneği olduğu görülmüştür. Siyah feminist aktivizmin farklı bir coğrafyada

\* Bu makale, İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Doktora Programında aldığım "Çeviri Eleştirisi Yaklaşımları" dersindeki ödevimin bir çıktısıdır. Bu derste, beni aktivizm alanında çalışmaya yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Ayşe ECE ÜSTÜN'e tüm ilgi ve desteği için çok teşekkür ediyorum. Bu makalenin ortaya çıkmasını kendisine borçluyum.

Doktora dersinde yaptığım bu çalışmamı, 2022 yılında *15th International IDEA Conference: Studies in English* adlı akademik konferansta "Feminist Activism and Translational Solidarity in Octavia E. Butler's *Kindred*" başlığıyla bildiri olarak da sunmuş bulunmaktayım. Bu makale sunduğum bildiriden yola çıkılarak geliştirilmiş ve yayıma hazırlanmıştır.

duyulması ve desteklenmesi için çevirmenin uyguladığı aktivist çeviri kararlarının, romanın 'yabancılığının' muhafaza edilmesine ve aynı zamanda, erek okuyucunun bu 'yabancılığı' anlamasına ve desteklemesine aracılık etmeyi amaçladığı gözlemlenmiştir. Bu çerçevede çevirmenin dengeli bir şekilde uyguladığı farklı çeviri stratejileri saptanmıştır. Çevirmenin yazdığı yan metinler ve uyguladığı metin içi çeviri kararlarının, çevirmenin görünürlüğü ve aktivizmini güçlendirirken romanın çevirisini de ulusötesi bir feminist aktivizm ve dayanışmanın çeviri bağlamındaki önemli örneklerinden biri haline getirdiği sonucuna varılmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** aktivist çeviri, Emek Ergun, Octavia E. Butler, siyah feminizm, yabancılık, *Yakın*.

### ABSTRACT

This research seeks to investigate the impact of activist translation in conveying the principles of black feminism to a society that lacks familiarity with black feminist activism, using the novel *Kindred* (*Yakın* in Turkish) by Octavia E. Butler as a case study. The study utilised textual and paratextual analysis to conduct a translation criticism that considered the author's activism, the novel's activism, and the translator's feminist identity. One of the most remarkable characteristics that has been seen is the strong focus on 'foreignness' in the translator's introduction. The discussion has focused on the activist approach used in translating the work, particularly in relation to 'foreign' aspects. The instances of 'cultural otherness' in the translation were classified based on socio-political context, discriminatory language usage, and symbolic allusions analysed using the activist translation approach. The study demonstrates that the Turkish translation of *Kindred* may be considered a notable example of the solidarity between an activist translator and an activist writer. In order to promote and advocate for black feminism in the target culture, the translator has been seen using activist translation strategies to bridge the cultural gap and guarantee that the target readers can understand and appreciate the 'foreign' elements described in the work. In this particular situation, the translator has been observed to employ several translation strategies in a balanced manner. The study concludes that the translator's strategies enhance their visibility and activism, transforming the translated text into a noteworthy demonstration of transnational female activism and solidarity.

**Keywords:** activist translation, Emek Ergun, Octavia E. Butler, black feminism, foreignness, *Kindred*.

## 1. Giriş

İdeolojiler tarih boyunca çeviri çalışmaları üzerinde etkili olan ve bu çalışmalara yön veren bir konumda olmuştur. Özellikle son yıllarda ideoloji ve çeviri alanındaki kuramsal çalışmaların artmasına da paralel olarak çevirinin ideolojik boyutu ve çevirmenlerin ideolojik kimliği hiç olmadığı kadar görünür hale gelmiştir.

Çeviride ideolojinin bir yansıması olan aktivist çeviri çalışmaları da belli bir amaç etrafında birleşen ve yaptıkları çevirilerle bilinç yükseltmek ve dönüşüm yaratmak isteyen çevirmenler ve araştırmacıların çabalarıyla gelişen bir alandır (bkz. Baker, 2013). Aktivist çeviri çatısı altındaki dikkat çekici yaklaşımlardan biri ise feminist çeviri yaklaşımıdır. Önde gelen bir aktivist çeviri alanı olan feminist çeviri yaklaşımı, ilk aşamada kadınların sesini duyurmak ve feminist ideolojiyi yaygınlaştırmak amacıyla yola çıkmış; sonrasında sömürgecilik sonrası kuram, kuir kuram gibi birçok disiplinin

görüşlerini benimseyerek amaçlarını salt kadın-erkek eşitliği ve kadınların görünürlüğü perspektifinden çıkarıp cinsiyet, ırk, dil vb. fark etmeksizin eşitliği savunan ve bunu yaparken kaynak ve erek metin konumlandırması ve eşdeğerlik gibi Çeviribilimin tartışmalı konuları başta olmak üzere birçok konuda yeni yorumlar getiren bir yaklaşıma dönüşmüştür.

Aktivist çeviri ve bunun bir parçası olarak feminist çeviri yaklaşımına odaklanan bu çalışmada, güçlü bir feminist aktivizm türü olan siyah feminizmin çevirisi tartışmaya açılacaktır. Türkiye'nin siyasi ve toplumsal hayatında ortaya çıkmış bir hareket olmayan siyah feminizmin Türk okuyucular özelinde yeterli tanınırlığa sahip olmaması sebebiyle, Türkçeye aktarımı açısından belli zorluklar taşıdığı öne sürülebilir. Buna karşın, aktivist bir çeviri yoluyla, siyah feminizmin Türk dizgesine tanıtılması ve bu dizgede ilgi görmesi mümkündür (bkz. Ünalsın Gökhan, 2022). Bu savı desteklemek adına, bu çalışmada Emek Ergun'un Türkçeye kazandırdığı ve önemli bir aktivist çeviri örneği olan Octavia E. Butler'ın *Yakın (Kindred)* adlı romanı üzerine bir çeviri eleştirisi yapılacaktır.

İncelenmek üzere *Yakın (Kindred)* romanının seçilmesinin nedenlerinden biri, romanın yazarı Butler'ın ilk siyah bilim kurgu yazarı olması ve bu eserin siyah feminist edebiyat alanında önemli bir yer tutmasıdır. Butler (1947-2006), sayısız kitap kaleme alan ve birçok ödül kazanan bir yazardır. Yazdığı romanlar "siyahlara yapılan haksızlıklar", "küresel ısınma", "kadın hakları" ve "siyasi eşitsizlik" gibi siyah feministlerin temel kaygılarını yansıtan konular üzerine odaklanmıştır (About the Author, t.y., para. 1-2). Butler, eserlerinde bu konuları olabildiğince bir arada işleyip eserlerinin içeriği bakımından siyah feminizmin "kesişimsellik" (Crenshaw, 1989) vurgusunu öne çıkararak feminist aktivist kimliğini yansıtır. Bununla birlikte, seçtiği konuları bilim-kurgu alanına dahil etmesi onun "Afrofütürizmin annesi" (National Museum of African American History & Culture, t.y., para. 11) sıfatıyla anılmasını sağlamıştır. Tüm bunlar göz önüne alındığında Butler, siyah feminist aktivizmin önemli bir ismi olarak karşımıza çıkar.

Romanın çevirisinin incelenmesi için bir başka neden romanın konusudur. 1979'da yayımlanan roman, Dana adında siyah bir kadın baş kahramanın anlatımıyla ilerler. Aniden baygınlık geçiren ve baygın olduğu süre zarfında zamanda yolculuk yaparak geçmişe giden Dana, geçmişte siyah insanların yaşam koşulları, kölelik, kadınların statüsü gibi hayat şartlarını bizzat deneyimlemek durumunda kalır. Bu şekilde, siyah bir kadının gözünden geçmişten bugüne siyah feminizmin temel kavram ve kaygılarını yansıtan roman, siyah feminizmin merkezinde yer alan kesişimsel baskı türlerini de çarpıcı bir şekilde okuyucuya sunar. Romanın sunduğu bu perspektif, siyah feminizmin temel kaygılarının görülebilmesi için bir pencere açmaktadır.

Romanın Türkçe çevirisi ise aktivist açıdan ayrı bir öneme sahiptir. 2019 yılında İthaki Yayınları tarafından basılan *Yakın (Kindred)* romanının çevirmeni, feminist kimliği ön planda olan akademisyen ve çevirmen Emek Ergun'dur. Ergun, lisans derecesini Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümünden almış, lisansüstü eğitimine "Kadın Araştırmaları" alanında devam etmiş (İletişim Yayınları, t. y.) ve Maryland Baltimore County Üniversitesi'nde "Language, Literacy and Culture" programında doktora eğitimini tamamlayarak disiplinlerarası çalışmalarını sürdürmüştür. Hâlihazırda doçent doktor unvanıyla, North Carolina University, Charlotte Kadın ve Toplumsal Cinsiyet

Araştırmaları ve Küresel Araştırmalar (*Women's and Gender Studies (WGST) and Global Studies*) Bölümlerinin akademik kadrosunda yer almaktadır (bkz. Faculty Connections, t.y.). Ergun, feminist çeviri yaklaşımı alanındaki akademik çalışmalarıyla alanının öncü isimlerindendir ve yaptığı feminist çeviriler ile aktivist yönü güçlü bir çevirmen olarak büyük bir tanınırlığa sahiptir (bkz. Ergun, 2020).

Bu bilgiler dikkate alındığında romanın pek çok açıdan incelenmeye açık olduğu fark edilebilir. Alanyazında romanın Türkçe çevirisinin çevirmen kimliği ve yan metinler üzerinden incelendiği "Octavia Estelle Butler'ın *Kindred* isimli eserinin Türkçe çevirisinde çevirmen kimliği ve çeviri kararlarının yan metinler aracılığıyla incelenmesi" başlıklı bir makale Emine Karabulut tarafından 2020 yılında kaleme alınmıştır. Karabulut, bu çalışmasının örneklemini kitabın tasarımı, çevirmen önsözü ve çevirmen dipnotları gibi "yan metinler"<sup>1</sup> ile sınırlandırmıştır. Yaptığı yan metin incelemelerinin çerçevesini genel anlamda çevirmen *görünürlüğü*<sup>2</sup> ve çevirmenin erek okuyucu tahayyülü<sup>3</sup> üzerinden çizmiştir. Bu kapsamda, Emek Ergun'un akademisyen kimliğini de göz önünde bulundurarak bir çevirmen kimliği incelemesi gerçekleştirmiş ve yan metinler üzerinden değerlendirdiği çeviri kararlarını, çevirmenin erek okuyucuyla kurmaya çalıştığı *ilişki* üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Söz konusu çalışmada ulaşılan çevirmen kimliğine ve yan metinlerin kullanımına ilişkin bulgular bu çalışmada da göz önünde tutulacaktır. Bununla birlikte bu çalışmanın odak noktası, çevirmen kimliği/*görünürlüğü* ya da erek okuyucu tahayyülünden ziyade siyah feminist aktivizmin, hiç var olmadığı bir kültüre aktarımı üzerine yoğunlaşacaktır. Bu açıdan bu çalışma, gerek kuramsal ve kavramsal çerçevesi gerekse yöntemi itibarıyla farklılaşmaktadır. Öncelikle çalışmanın kuramsal zeminini aktivist çeviri yaklaşımı ve siyah feminist aktivizm oluşturmaktadır. Romana hakim olan siyah feminist aktivizm, Türk toplumunda var olan veya toplumun büyük oranda bilgi sahibi olduğu bir aktivizm türü değildir. Bu gerçeklikten yola çıkarak romanın çevirisinde, çevirmenin izlediği stratejiler üzerinden, çevirmenin toplumsal farklılıklardan kaynaklanan ve çevirmenin de bizzat üzerinde durduğu "yabancı" algısını aktarırken benimsediği yaklaşım ve çeviri stratejileri tartışılacaktır. Bu doğrultuda, aktivist çeviri yaklaşımı ve "yabancılık" kavramı bir araya getirilerek bir çeviri eleştirisi yapılacaktır. Bu çalışmayı farklılaştıran bir diğer nokta ise çalışmanın örnekleimidir. Bu kapsamda çevirmen önsözü ve çevirmen dipnotlarının yanında çevirmenin metin içinde uyguladığı çeviri stratejileri de çalışmanın örneklemine dahil edilecektir. Bu açıdan, çevirmenin yan metinler üzerinden ifade ettiği siyah feminist aktivizm ve çeviriye dair görüşleri de çevirmenin metin için çeviri kararlarında gözlemlenmesi ve incelenmesi mümkün olacaktır. Dolayısıyla çalışmada metinsel ve yan metinsel olmak üzere iki farklı düzeyde inceleme yapılacaktır. Buna istinaden, çeviri metinden ve yan metinlerden seçilecek örnekler de çalışmanın amacına uygun olarak Türk toplumuna "yabancı" olduğu tespit edilen unsurlar üzerinden belirlenecektir. Elde edilen bulgular neticesinde,

<sup>1</sup> Karabulut, bu bağlamda Genette'in "yan metin" üzerine yaptığı araştırmaları temel almıştır. Detaylı bilgi için bkz. Genette (1997).

<sup>2</sup> Karabulut, çevirmen görünürlüğünü incelerken Alvstad'ın iki farklı çalışmasından yararlanmıştı. Detaylı bilgi için bkz. Alvstad (2013; 2014).

<sup>3</sup> Karabulut, çevirmenin erek okuyucuya karşı yaklaşımını ele alırken Chatman'ın fikirlerinden yola çıkmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Chatman (1978).

erek okuyucuya *yabancı* olan bir ideolojinin çeviri yoluyla aktarımında aktivist çeviri stratejilerinin işlevselliği tartışılacak ve Yakın (*Kindred*) romanının çevirisi üzerinden çevirinin barındırdığı ulusötesi bir feminist anlayış ve dayanışma yaratma amacı değerlendirilecektir. Kapsam ve amacı burada kısaca özetlenen bu çalışmanın, Türkiye'deki Çeviribilim alanyazınında halihazırda var olan Afro-Amerikan kadın edebiyatı ve siyah feminizm konusundaki araştırma boşluklarının doldurulmasına katkı sunacağı ve bu alandaki çalışmalar için yeni bir perde aralayacağı öngörülmektedir.

## 2. Çeviride İdeoloji, Aktivizm ve Yabancılık

İdeoloji, genel anlamıyla, “siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak ifade edilir (Türk Dil Kurumu, t.y.). İdeoloji kavramının çeviri çalışmaları özelinde uzun yıllardır tartışma konusu olduğunun altını çizen Bulut'a (2008) göre;

Çeviribilimin 1980'lerin sonunda geçirdiği 'kültürel' paradigma değişikliği, kültür ve yönetim politikalarının, toplumsal ve bireysel kimlik-konum tartışmalarının, dünyada sömürgecilik sonrası dönemde -1940'ların sonundan başlayarak- öne çıkan her türlü ayrımcılığa karşı yaklaşımın ve bunların politik/dinsel/ırksal/dilsel/cinsel boyutlarının çeviri uygulamalarına ve tartışmalarına yansımaları olarak değerlendirilebilir. (s. 25)

Görüldüğü üzere, Çeviribilim araştırmalarında bir çalışma alanı olarak yükselen ideoloji kavramı, birçok konuya temas ederek yeni düşünce alanlarını açığa çıkartmıştır. Bu durum, çevirinin mahiyetinin yeniden yorumlanmasına kadar ilerlemiş ve çeviri, Tymoczko'nun (2006) sözleriyle, “mekanik bir dilsel uygulamadan ziyade; etik, siyasi ve ideolojik bir eylem”<sup>4</sup> olarak kabul edilmeye başlanmıştır (s. 443). Çevirinin yeniden tanımlanmasıyla çevirmenlerin rolleri de tekrar gözden geçirilmiş ve çevirmenler daha etkin bir şekilde siyasi ve toplumsal konularda “sorumluluk almaya” başlamışlardır (Wolf, 2014, s. 14). Bu doğrultuda ideolojik duruşu görünürlük kazanan çevirmenler ise “toplumsal dönüşümün aktivist araçları” (Tymoczko, 2006, s. 451) konumuna gelmiştir.

Aktivist çevirinin ve aktivist çevirmen kimliğinin anlaşılabilmesi için aktivizmin hem genel hem Çeviribilim özelinde tanımlarının yapılması önem taşır. Brownlie (2010) “Committed approaches and activism” başlıklı yazısında, aktivizmi en temelde “toplumsal, siyasi, ekonomik veya çevresel dönüşümler getirme amacı taşıyan tasarlanmış bir eylem” olarak tanımlar (s. 45). Aktivizmin bu genel kullanımını göz önünde tutarken bulunduğu bağlam dolayısıyla farklı anlamlar da kazanabileceği unutulmamalıdır. Bundan hareketle Brownlie aynı yazısında, Çeviribilim alanında aktivizmin incelenebilmesi için temelde iki kategori olduğuna işaret eder. Bunlardan ilki, “aktivist çevirmenlerin çalışması (ve muhtemelen tanıtılması)” iken diğerini “küreselleşen yeni dünyada çeviri ve dil ile ilgili mevcut küresel durum ve belli etkenlerin savunulması üzerine yapılan çalışmalar” şeklinde ifade eder (Brownlie, 2010, ss. 45-46).

---

<sup>4</sup> Kaynakçada çevirmen ismi belirtilmeyen çevirilerin tümü, yazar tarafından yapılmıştır.

Bu kategoriler çevirmenlerin aktivist çevirmen kimliğini öne çıkardığı gibi aktivizmin çeviriyle güçlenen ulusötesi boyutuna da dikkat çekilmesi açısından önemlidir.

Yukarıda değinilen aktivist çevirmen kimliği, ekseriyetle çalışılan konulardan biridir. 2020 yılında yayımlanan *The Routledge Handbook of Translation and Activism* kitabında yer verilen çalışmalar sonucunda aktivist çevirmen kimliği için dört temel paradigma belirlenmiştir. Bu paradigmalar “tanıklık eden” (*witness-bearer*), “ses veren” (*voice-giver*), “yerel aracı” (*vernacular mediator*) ve “devrimci” (*revolutionary*) olarak adlandırılmıştır. Buna göre her paradigmanda çevirmenin rolü ve konumu farklılık gösterir. Örneğin çevirmen “tanıklık eden” rolünü üstlendiğinde, Gould ve Tahmasebian’ın ifadeleriyle “yazar ve çevirmen arasındaki sınırlar görünmez hale gelir” ve kendi aktivist eserlerinin çevirisini yapan yazarlar bu rolün temsilcileri arasındadır. Bir diğer paradigmanda yer alan “ses veren” aktivist çevirmenler “baskı altında kalmış ve susturulmuş insanların” sesi olurken; “yerel aracı” konumundaki aktivist çevirmenler azınlık dillerinden daha yaygın dillere doğru yapılan çeviri çalışmalarını üstlenir. Son olarak “devrimci” olarak nitelendirilen aktivist çevirmenler için ise çeviri “kolektif bir eylem” durumundadır ve çeviriler aktivist sahadaki eylemlerin bizzat içinde ve dönüşüme öncülük eden bir işlevdedir (Gould & Tahmasebian, 2020, ss. 2-3). Buradaki her bir paradigmanda çevirmen rolleri değişse dahi aktivist anlamda sahip oldukları etkin konum her paradigmanda sabit olarak görülmektedir.

Çevirmen kimliğinin yanı sıra aktivist çeviri eyleminin doğasına ve yöntemlerine ilişkin de farklı düşünceler ortaya koyulmaktadır. Özellikle farklı disiplinlerdeki yaklaşımların aktivist çeviri literatürüne dahil edilmesi, alan için ufuk açısı olmuştur. Alandaki öncü araştırmacılardan olan Baker, aktivist çeviriyi “anlatı” (*narrative*) kavramı üzerinden açıklar. Somers ve Gibson’ın araştırmalarından (bkz. Somers & Gibson, 1994) yola çıkan Baker (2006) “anlatı” kavramını “paylaştığımız ve davranışlarımıza yön veren kamusal ve kişisel hikayeler” olarak tanımlar (s. 464) ve ancak gerçeklikle güçlü bir bağı olan anlatılar değiştiği takdirde belli bir alanda dönüşüm yaşanabileceği vurgusunu yapar (s. 472). Bu bilinçle bir araya gelip çalışmalarını sürdüren “aktivist çevirmen grupları” üzerine değerlendirmeler yapan Baker (2013), ayırdına varılması gereken noktalardan birinin, aktivist çevirmen gruplarının amaçları olduğunu belirtir. Baker, farklı aktivist çevirmen grupları üzerine yaptığı gözlemlere dayanarak bu grupların, belli bir toplumsal veya siyasi güç elde etme kaygısıyla hareket etmediklerine ve asıl amaçlarının “farkındalık” yaratmak olduğuna dikkat çeker (s. 35).

Bir çevirinin aktivist açıdan değerlendirilebilmesi ise, Tymoczko’ya (2000) göre “en az” üç koşula bağlıdır. Buna göre ilk olarak odaklanılması gereken, çeviride yansıtılacak olan “güç” üzerine yapılacak olan değerlendirmedir. Tymoczko, çevirideki ideolojinin ve güç ilişkilerinin açıklanması için temel yaratılması adına bu alanda güçlü bir kuramsal çerçeve oluşturulması gerektiğinden söz eder (s. 31). Kuramsal çerçevenin oluşturulmasının ardından aktivist çevirinin uygulama boyutunun da incelenmesi gerektiğini belirten Tymoczko, ikinci koşul olarak hâlihazırda gerçekleştirilmiş olan aktivist çeviri çalışmalarına dair bir literatür taraması yapılması ihtiyacını öne sürer. Yapılan taramalar sonucunda ulaşılabilecek olan emsal çeviri çalışmalarının incelenmesi vesilesiyle, bu çalışmalar üzerinden aktivist çeviri ve güç ilişkilerine dair kavrayışın

yerleştirilebileceğini iddia eder (s. 33). Aktivist bir bakış açısıyla çeviri eleştirisi yapmak için geniş çaplı bir literatür taraması öngören Tymoczko'nun ortaya koyduğu son koşul ise incelenecek olan metinde uygulanan çeviri stratejilerinin tartışmaya açılmasıdır. Buna göre, metindeki çeviri stratejileri, oluşturulan kuramsal çerçeve ve literatürdeki çalışmalar ışığında yorumlanmalı ve aktivist duruşu temsili açısından işlevselliği irdelenmelidir (s. 34).

Bu noktaya kadar ana hatlarıyla açıklanan aktivist çevirmen kimliği ve aktivist çeviri yaklaşımı, kuşkusuz birçok kuram ve kavramla da ilintilidir. Çeviri stratejilerinin ve çevirmen kimliğinin yeniden yorumlandığı sömürgecilik sonrası çeviri çalışmaları buna örnek olarak gösterilebilir. Ece (2008), sömürgecilik sonrası çeviri yaklaşımları ve günümüz koşullarıyla birlikte çevirmenlerin değişen "sorumluluklarını" şu ifadeleriyle özetler: "...kültürler arasındaki hiyerarşik yapının kemikleşmesine hizmet etmeyecek çeviriler üretmeyi amaçlayan çevirmenler, kaynak kültürle özgü öğelerin egemen erek kültüre aktarımında asimile olmalarına izin vermeyeceklerdir" (s. 56). Dolayısıyla kültürler arasındaki hiyerarşi çevirinin temel kaygılarından biri olarak kayda geçmekte ve bu durum, çeviri alanında yeni tartışmaların ortaya çıkması ve çeviri stratejilerinin gözden geçirilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu çerçevede en çok tartışılan konulardan biri "yabancılaşma" olarak karşımıza çıkar. Çeviribilimdeki "yerlileştirme" (*domestication*) ve "yabancılaştırma" (*foreignization*) stratejileri üzerine eğilen Venuti (1995), "yabancılaştırma" stratejisi için "stratejik bir kültürel müdahale" tanımlamasını yapar. Venuti, yabancılaştırma stratejisini sömürgecilik sonrası bağlamda ele alırken stratejinin farklı baskı türlerine karşı duruşunu şu sözleriyle özetler: "İngilizcede yabancılaştırıcı çeviri, demokratik jeopolitik ilişkilerin yararına olacak şekilde, etnomerkezcilik ve ırkçılık, kültürel narsisizm ve sömürgecilik karşı bir direnç şeklidir" (s. 16). Aslında aktivist çeviri alanında özellikle çevirmen görünürlüğü açısından Venuti'nin görüşleri referans noktası olarak alınmakla birlikte, Baldo'nun (2020) dikkat çektiği üzere, özellikle "yabancılaştırma" ve "direnç" kavramı aktivist çeviri yaklaşımı alanındaki araştırmacılar tarafından eleştirilmiş ve çeviride yabancılaşma üzerine yeni yorumlar getirmelerine ön ayak olmuştur (ss. 37-39).

Venuti'nin "yerlileştirme" ve "yabancılaştırma" açıklamalarını eleştiren araştırmacılardan olan Baker (2007), bu başlık altında da açıklanan "anlatı" kavramının, çevirmen kararlarını söz konusu iki stratejinin ötesine taşıdığını ifade eder. Buna göre, çevirmenler "yerlileştirme" ve "yabancılaştırma" da dahil birçok stratejiyi aynı anda kullanabilir. Bu nedenle çevirmen kararlarının iki strateji ile sınırlandırılmasının çevirmenlerin "değişken konumlarının" göz ardı edilmesine neden olabileceğine dikkat çeker. Baker'a göre "...anlatı kuramı ırk, toplumsal cinsiyet, etnisite ve din gibi özcü ve indirgeyici kategorilere ayrıcalık tanımaz; bilakis, toplumsal ve siyasi gerçeklikle bağlantılı konumumuzun daima tartışmaya açık doğasını kabul eder" (s. 152). Dolayısıyla Venuti'nin bakış açısını aktivist bir çeviriyi değerlendirmek açısından kısıtlı bulan Baker, aktivist çeviriyi daha geniş ölçekte bir değerlendirmeye açmaktadır.

Venuti'nin ele aldığı bu stratejileri eleştiren bir diğer araştırmacı ise Tymoczko'dur. Baker'ın görüşlerine benzer olarak, Tymoczko (2000) da aktivist bir çevirinin iki kutuplu bir çerçevenin çok ötesinde olduğunu savunur (s. 42). Bununla

birlikte, Venuti'nin yabancılaştırma stratejisini açıklarken kullandığı "direnc" kavramı üzerine de eleştirilerini yönlendirir. "Direnc" kavramını da kısıtlayıcı bulmakla birlikte bu kavramın çevirmenleri pasif bir role indirgediğini dile getirerek bunun yerine "katılım" (*engagement*) kavramının kullanılmasını önerir. Tymoczko'ya (2010) göre çevirmenlerin farklı sorumluluklar üstlenebildiğini ifade eden "katılım" kavramı çevirmenleri daha aktif bir konuma yerleştirmekte ve çeviri aracılığıyla "dayanışma" (*solidarity*) yaratılması gibi alanlar açmaktadır (s. 11). Bu noktada Baldo (2020), "dayanışma" kavramı ile "birlik olma" (*alliance*) kavramlarının özellikle aktivist çeviri ve aktivist çevirinin bir parçası olarak feminist çeviri çalışmaları açısından sahip olduğu öneme dikkat çeker (s. 40). Bu bağlamda, yabancı unsurların çevirisinin değerlendirilmesi üzerine sunulan bu kavramlar, çalışmanın da dayanak noktasını oluşturacak olup çalışmanın örneklemini oluşturan *Yakın* (*Kindred*) romanının çevirisi, bu kavramlar ışığında değerlendirilecektir.

Bu başlıkta sunulan araştırmacıların görüşleri, aktivist çeviri çalışmaları açısından genel bir literatür bilgisi sunmaktadır. Bir sonraki başlıkta açıklanacak olan siyah feminist aktivizm üzerinden güç ilişkileri ve aktivizm arasındaki ilişki daha detaylıca açıklanacaktır. Ayrıca, Çeviribilim alanında siyah feminizm üzerine yapılan çalışmalar da bir sonraki başlıkta derlenecek ve yapılacak olan çeviri eleştirisinde dayanak noktası olarak alınacaktır.

### 3. Çeviri Bağlamında Bir Güç Mücadelesi: Siyah Feminizm

Dünya genelinde en çok bilinen aktivist kadın hareketlerinden biri olan siyah feminizm, birinci dalga feminizm döneminde varlığını güçlü bir şekilde göstermesine rağmen asıl yükselişini ikinci dalga feminizm döneminde yaşamıştır (Taylor, 1998). Anaakım feminizmi yeterince kapsayıcı olmamakla eleştiren ve ona karşı bir tepki olarak ortaya çıkan siyah feminizm, siyah kadınların hak taleplerini ve eleştirilerini farklı aktivist mecralardan duyurmaya çalışmıştır. Önde gelen siyah feministlerden biri olan hooks (1984), anaakım feminizme yönelttiği eleştirilerini şu sözleriyle dile getirir:

Feminist söylem üzerinde hakimiyet kuran, feminist kuramı büyük oranda şekillendiren ve dile getiren beyaz kadınlar, bir ırk siyaseti olan beyaz üstünlüğü, sınıfın psikolojik etkisi ve bunların ırkçı, cinsiyetçi ve kapitalist bir devlet sınırları içindeki siyasi konumuna dair yok denecek kadar az bir anlayışa sahiptir. (s. 4)

hooks'un ifadelerinde görüldüğü gibi, siyah feministler cinsiyetçi baskının yanı sıra ırk, sınıf vb. temellere dayanan baskı türlerine dikkat çekerler. Crenshaw (1989) bu baskı türlerini açıklamak için "kesişimsellik" (*intersectionality*) kavramını ortaya koymuştur. Buna göre, baskı türleri birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir ve kadınlar, özellikle siyah kadınlar, baskı türlerini yorumlarken kesişimselliğin farkında hareket etmeli ve uğradıkları ayrımcılığı bu doğrultuda yorumlamalıdır (s. 140).

Crenshaw'ın ortaya koyduğu kesişimsellik kavramı, farklı disiplinlerdeki çalışmalara uygulanabilirliği yüksek bir kavramdır. Bu kavramı, Çeviribilim özelinde ele alan isimlerden biri ise von Flotow olmuştur. Kendisi, Çeviribilim alanında özellikle sömürgecilik sonrası çeviri çalışmalarıyla birlikte kesişimselliğin yer edindiğine dikkat çekmekle birlikte özellikle toplumsal cinsiyet ve çeviri ekseninde hala araştırma



boşlukları olduğunu dile getirmektedir (von Flotow, 2009). Bununla birlikte alanda özellikle sömürgecilik sonrası kuramdan hareketle siyah feminizm ve çeviri üzerine yapılan kayda değer çalışmalar bulunmaktadır.

Siyah feminizmin yazın alanındaki konumunu tartışan Silva ve Silva-Reis'a (2019) göre, "nasıl siyah kadınların bedeni başlı başına ırkçılık karşıtlığının, feminist direniş ve temsilin bir sembolü ise aynı şekilde, siyah feminizmler ve çeviri arasındaki ilişkinin sembolik sermayesi de dil ve dil kullanımındır" (s. 20). Bu sözleriyle siyah feminizmin doğasında bulunan kesişimselliği, siyah feminizm ve çeviri ilişkisine de atfeden araştırmacılar, bu ifadelerinin uygulamadaki yansımaları dikkate alındığında aralarındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilirliğini iddia etmektedirler. Bu doğrultuda, siyah kadınların eserlerinin daha yüksek sesle tartışılması, bu eserlerin çevirisine yönelik çeviri stratejileri üzerine düşünülmesi ve siyah kadınları merkezine alan bir "çeviri projesi" ortaya koyulması olmak üzere üç temel şart belirlemektedirler (s. 20). Siyah feminist aktivizmi yansıtan bir eserin çevirisi üzerine düşünürken temel alınabilecek bu üç madde, siyah feminist perspektifle yapılacak bir çeviri eleştirisi için de elverişli bir zemin hazırlamaktadır.

Siyah feminizm ve çeviri ilişkisi, kimi araştırmacılar tarafından daha eleştirel bir düzleme oturtulmaktadır. Örneğin Hamilton (2018), feminist kuramın tarihsel gelişiminde siyah feminizmin büyük payı olduğunu ve aynı şekilde, siyah feminizmin feminist çeviri çalışmaları için de kayda değer bir perspektif sunduğunu savunur. Aksi takdirde, siyah feminizm perspektifinden yoksun olan feminist çeviri araştırmalarının cinsiyet ayrımı ya da kaynak metin-erek metin ayrımıyla sınırlı bir bakış açısına mahkum olacağını ve bu nedenle bir başka ayrım olan "beyaz kadın-siyah kadın" ayrımını göz ardı edeceğini ifade eder (s. 50). Hamilton bu düşüncelerini gerekçelendirmek için anaakım feministler ve siyah feministlerin dil kullanımına dair yaklaşımlarını karşılaştırır ve bunu şu şekilde açıklar: "...anaakım feminist kuramcılar tarafından işaret edilen dilin cinsiyetli olduğu görüşü üzerine yeniden düşünmeliyiz. Bizim için, dil sadece cinsiyetli değil aynı zamanda ırksallaştırılmış, sınıf temelli vb. şekillerde görülebilir" (s. 51). Bu görüşlerden hareketle, siyah feminizmin dil ve çeviri için yapılacak değerlendirme ölçütlerini bir bakıma yeniden belirlediği ve çok yönlü bir eleştiri sunduğu görülebilir.

Siyah feminizmin çeviri yaklaşımlarına katkılarını yok saymamakla birlikte siyah feminizm ve çeviri arasındaki ilişkinin tek taraflı bir yarar temelinde olmadığını da belirtmeliyiz. Bu görüşü savunan ve çevirinin, siyah feminizm ve daha doğrusu tüm feminizmler için önemini vurgulayan Araujo ve Silva-Reis (2021) bu düşüncelerini şu sözleriyle dile getirirler: "...çeviri, farklı kültürler ve deneyimler yoluyla toplum, ırk ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin söylemsel ve fiili yollarını inşa eden bir sesler birliğine değer katmanın yanında diğer feminizmlerin de zenginleşmesini sağlayan siyasi bir araçtır" (s. 9). Bu düşüncelerden anlaşılacağı üzere, ulusötesi bir feminist dayanışma yaratılması için çevirinin küresel gücüne duyulan ihtiyaç apaçık ortadadır. Söz konusu siyah feminizm olduğunda, özellikle siyah kadınların *anlatılarını* içeren yazın alanındaki çeviriler öne çıkar. Bir sonraki başlıktan itibaren incelenek olan Octavia E. Butler'ın Yakın (*Kindred*) romanı da siyah feminist edebiyatın güçlü eserlerinden biridir ve Türkçeye feminist bir çevirmen ve akademisyen olan Emek Ergun tarafından kazandırılmıştır. Bu eserin çevirisi,

kuramsal olarak inşa edilen siyah feminizm ve çeviri ilişkisinin pratikteki tezahürünün ortaya koyulması açısından dikkate değer bir metindir.

#### 4. Octavia E. Butler'ın *Yakın* Romanı Örneğinde Aktivist Çeviri ve "Yabancı" Olanın Temsili

##### 4.1 Çeviri Söylemleri Üzerinden Kültürel Aracılık ve Çevirmen İdeolojisi

Butler'ın bu klasik romanını Türkçeleştiren Emek Ergun, daha önce belirtildiği üzere, feminist kimliği ön planda olan bir çevirmen ve bu alanda çalışmalar yapan bir akademisyendir. Karabulut'un (2020) "Octavia Estelle Butler'ın *Kindred* isimli eserinin Türkçe çevirisinde çevirmen kimliği ve çeviri kararlarının yan metinler aracılığıyla incelenmesi" başlıklı makalesinde detaylı olarak açıkladığı gibi, Ergun'un benimsediği feminist ideoloji, kendisinin çevirmen ve akademisyen kimliğiyle iç içedir ve bu durum, çeviri kararlarında gözlemlenebilmektedir.

*Yakın (Kindred)* romanının çevirisi, Ergun'un aktivist çevirmen kimliğinin ve ulusötesi feminist perspektifinin (bkz. Ergun, 2023; Castro & Ergun, 2017; Castro, Ergun, von Flotow ve Spoturno, 2020) tartışmaya açılabilceği bir eserdir. Bu durumun en önde gelen sebeplerinden biri, romanın siyah feminist aktivizmi ve bu aktivizm türünün öğretilerini merkezine alan içeriğidir. Çeviriyi okuyacak olan Türk toplumunun aşına olmadığı siyah feminizmin aktarımına yönelik çeviri stratejilerinin incelenmesine duyulan ihtiyaç da bu nedenledir.

Çevirideki aktivist müdahaleler, ilk sayfalardan itibaren kendini gösterir. Bunun ilk örneklerinden biri, Robert Crossley'nin giriş bölümüyle (bkz. Crossley, Introduction, 1988) başlayan kaynak metnin Türkçesinde kitabın çevirmen önsözüyle (bkz. Ergun, Çevirmenin Önsözü: Hem Uzak, Hem Yakın Bir Hikâye, 2019) başlaması ve Robert Crossley'nin "Eleştirel Makalesi" (bkz. Crossley, Eleştirel Makale, 2019) ile bitmesidir. Temel feminist çeviri stratejilerinden olan önsöz (*prefacing*) kullanımı (bkz. von Flotow, 1991), kitabın ön sayfasını kazanarak hem çevirmen görünürlüğünü artırmakta hem de çevirinin aktivist yönünün okura ilk aşamada gösterilmesine imkân tanımaktadır.

Önsözüne siyah feminist aktivist Audre Lorde'a atıfta bulunarak başlayan Ergun (2019, s. 7), metnin içerdiği erek kültüre "yabancı" unsurların bilincinde ve bununla birlikte okuyucunun *yabancı* önyargısını kırmaya yönelik bir söylem benimsemektedir. "Butler'ın sözüne ortak olma projesi" (Ergun, s. 7) olarak nitelediği çevirisinin okura *dokunmasını* amaçlayan çevirmen, farklılık vurgusunu odağına alarak çeviri kararlarını şu şekilde açıklar:

Çeviri esnasında, sözcüklerin taşıdığı anlam yükünün kimi zaman hafiflediği ("kayıp" dediğimiz çeviri olgusu), kimi zamansa arttığı doğrudur. Sonuçta çeviri, farklı kültürel ve tarihsel birikimlerin içinden çıkan iki farklı dilin karşılaşmasıdır. Dolayısıyla diller arasında tutarsızlıklar ya da uyumsuzluklar olması ve bunların metne yansması normaldir. Ancak metnin geçirdiği bu mecburi değişim süreci, Butler'ın sözünü duymamıza engel değildir, çünkü diller ve kültürler arasında sadece farklılıklar ve ayrılıklar değil, benzerlikler ve ortaklıklar da vardır. Önemli olan hem farklılıkları hem de benzerlikleri göz ardı etmeden

metni çevirmek ve sözün başka bir dilde, yeni bir okur kitlesiyle karşılaşmasına fırsat yaratmaktır. (Ergun, 2019, ss. 7-8)

Görüldüğü üzere çevirmen, okuyucuyu metinde karşılaştıracığı “yabancı” unsurlara karşı hazırlar. Bu açıdan çevirmenin amacının okuyucunun dikkatini farklılıklar ve benzerliklere yönlendirmek olduğu düşünülebilir. Farklı bir coğrafyadan gelen bir aktivist hareketi, erek kültüre olan farklılıkları ve benzerlikleri ile tanıtmayı amaçladığı görülen bu çeviri, *ulusötesi feminist dayanışmaya* teşvikte bulunan bir girişim olarak kabul edilebilir. Feminist ideoloji içindeki farklı yaklaşımları uzak coğrafyalarda anlaşılır kılan çeviri, bu kapsamda, Tissof’un (2017) belirttiği “ulusal, uluslararası veya küresel olduğu varsayılan bir aradalıklardan ziyade ulusötesi dayanışmaya dayanan yeni stratejiler” kapsamında düşünülebilir (s. 29). Çevirmen de feminizmin ulusötesi bir mücadele alanı olmasında çevirinin rolüne aşağıdaki ifadeleriyle değinmektedir:

Zira çoktürlü hayata dair, farklılıklarımızla bir arada yaşamaya dair birbirimizden öğrenecek çok şeyimiz var; her ne kadar bizi ayıran (hatta bizi birbirimize karşı konumlandırıp düşman belleten) yapay sınırlar bize tersini söylese de. İşte çeviri, bu sınırları aşmamızı ve Audre Lorde’un da bahsettiği “ayırıcı safsatalara” boyun eğmeyi birbirimizi bulmamızı, birbirimizi işitmemizi, birbirimize değmemizi, birbirimizi değiştirmemizi sağlar. Yani çeviri, birbirimizin hikayeleriyle büyüyüp katmanlaşarak hayatı dönüştürmemizi sağlar. (Ergun, 2019, s. 8)

Ergun’un yukarıdaki ifadeleri, Baker’ın (2006) “...hayatlarımızın üzerine kurulduğu anlatılar eşzamanlı olarak değiştirilmediği sürece, hayatlarımızdaki somut deneyimler de değişmez” (s. 472) sözünü aklı getirir. Hiçbir ayırım gözetmeksizin oluşturulan ulusötesi kolektif bir feminist bilinç ve deneyim aktarımıyla “hayatı dönüştürme” olanağı gören çevirmen, önsözü aracılığıyla, siyah feminizme verdiği açık desteği ve onlarla oluşturmak istediği empati ve dayanışma arzusunu net bir şekilde dile getirir. Bu eserin çevirisini kabul etmesinin sebeplerinden birini dahi siyah feminizme verdiği desteğe dayandırır:

*Yakın*’ı çevirmemin ikinci nedeni de, kendi feminist yolculuğumda, kuramlarıyla, romanlarıyla, şiirleriyle, aktivizmiyle, dostluklarıyla beni sürekli uyandıran, besleyen, değiştiren ve bana hem ümit, hem de direnme gücü veren Amerikalı siyah feministlere duyduğum minnettir. Yani okuduğunuz çeviri, onlara karşı işleyen dünya düzenine rağmen, siyah feministlerin sözleri yaşasın, sözümüze karışsın dıyedir. Kadın yazarların, özellikle de beyaz olmayan kadın yazarların eserlerinin çeviriyle dilden dile aktarılması ve farklı okur kitleleriyle buluşması, hem erkek egemen ve kolonyal yayın dünyasına bir müdahaledir, hem de sınırötesi bir feminist paylaşım ve dayanışma girişimidir. (Ergun, 2019, ss. 8-9)

Feminist çeviri yaklaşımı denildiğinde aklı ilk gelen konu çeviri stratejileri olmasına karşın, feminist çeviri yaklaşımı bununla sınırlı değildir. Bozkurt’un (2014) belirttiği üzere, çevirisi yapılacak metinlerin belirlenmesi sürecinde kadın yazarların kaleminden çıkan eserlerden yana tercihte bulunulması dahi feminist çeviri yaklaşımının bir parçası olarak kabul edilebilir (s. 109). Bu düşünceden de yola çıkılarak *Yakın (Kindred)* romanının çevirisinin ilk aşamadan itibaren feminist bir amaca hizmet ettiği söylenebilir ve Karabulut’un (2020) da açıkladığı gibi, çevirmen burada “kendi feminist kimliğine açıkça vurgu yaparak” metin seçimini gerekçelendirir (s. 681).

Önsözün ilerleyen paragraflarında çevirmen, çeviri süreci ve çeviri kararları üzerinden kısa bir giriş yaptığı siyah feminizmin kapsamını detaylandırır. Siyah feminizmin cinsiyete dayalı ayrımcılıkla birlikte merkezine aldığı kölelik, ırkçılık, sınıf ayrımı gibi konuları gündeme getirir. Bunu yaparken “ülkemizin okurları, merkezine köleliği alan bu romanının kendi coğrafi gerçeklikleriyle alakası olmadığı yanılışına kapılabilirler” (Ergun, 2019, ss. 9-10) ifadesiyle içeriğin okuyucuya “yabancılığını” kabul ederken aslında tamamıyla aynı olmasa dahi benzer deneyimleri hepimizin yaşadığını altını çizmeyi şu sözleriyle ihmal etmez:

...*Yakın*, başka bir memleketin, başka bir tarihin, başka bir halkın, başka bir dilin içinden çıkmış bir anlatıdır. Ama sadece bu değildir. Bu hikâyeye, uzağımızda olduğu kadar yakınımızda, hatta içimizdedir de. Ayrıntılar ne kadar kültürel, tarihsel ya da dilsel farklılık içerirse içersin, romanın temel derdi aslında bizim de derdimizdir. (Ergun, 2019, s. 10)

Erek bağlamda siyah feminizm için bir pencere açmaya gayret gösterdiği gözlemlenen çevirmen, yıllarca kendi coğrafyasında geri plana atılmış bir kadın hareketini (bkz. hooks, 1984) bambaşka bir toplumun gündemine getirmektedir. Bu noktada, Brownlie'nin (2010) deyimiyle “yeni fikir ve perspektifler sunan yenilikçi role sahip” (s. 46) bir çevirmen kimliğinden söz edilebilmektedir. Çevirmenin benimsediği aktivist bakış açısı, kitabın adında dahi kendini gösterir. Önsözünde kitabın adına karar verme sürecinden bahseden çevirmen, erek okuyucu ve roman arasındaki muhtemel mesafeyi en aza indirmek için şu ifadelerle çeviri kararını gerekçelendirir:

Sadece aklınızda değil, kalbinizle, vicdanınızla da okumanızı tavsiye ettiğim bu romanın başlığını “*Yakın*” olarak çevirmeyi tercih etmem de bundandır (İngilizcede “kindred,” akraba, soy ve benzer anlamlarına gelir). Romandaki ‘ötekiler’ (Amerikalı köleler) doğrudan size karşı tanımlanmış “ötekiler” olmasa da, *Yakın*, onların hikâyelerinden yola çıkmanıza vesile olarak, kendi geçmişinizdeki (ve haliyle bugününüzdeki), yani yanı başınızdaki “ötekileri” anlamınıza, onlarla insani bağlar kurmanıza yardımcı olabilir. Kısacası *Yakın*, size tahmin ettiğinizden de yakın bir hikâyedir; izin verin size bunu hissettirsin. (Ergun, 2019, ss. 10-11)

Bu noktaya kadar verilen örneklerde çevirmenin kimliği genel olarak incelendiğinde, Tymoczko'nun (2010) tanımıyla baskılara karşı direnmenin ötesine geçerek “eylem başlatan, yön veren, yeni amaçlar belirleyen, yeni değerler belirten ve yeni yollar arayan” (s. viii) bir çevirmen profili karşımıza çıkmaktadır. Çevirmenin önsözünde, çevirmenin feminist-aktivist kimliği, romanın siyah feminizm odaklı içeriği ve çevirmenin çeviri kararlarına dair ön bilgi edinilebilmektedir. Diller ve kültürler arası farklılık ve benzerliklere vurgu yapan çevirmen önsözünden hareketle, bir sonraki başlıktan itibaren dikkat gösterilecek noktalardan biri, romandaki erek kültüre “yabancı” unsurlar ve çevirmenin bu unsurların aktarımına yönelik çeviri kararları olacaktır. “Yabancı” olarak nitelendirilebilecek unsurların erek kültüre aktarımında kullanılan stratejiler ve çevirideki olası “kayıplar” tespit edilmeye çalışılacaktır.

#### 4.2. Başka Bir Ülke, Başka Bir Tarih: Sosyo-Politik Arka Planın İnşa Edilmesi

*Yakın* (*Kindred*) romanındaki bağlamın büyük kısmını köleliğin devam ettiği yılların Güney Amerika'sı oluşturur. Siyah-beyaz ayrımının hâkim olduğu dönemin toplumsal yapısı ve

Amerika'daki kölelik tarihi, Türkiye'deki okuyucuların arka plan bilgisinin yetersiz kalabileceği konulardır. Erek okuyucudaki olası bilgi eksiklerinin farkında olduğunu önsözünden anlayabildiğimiz çevirmenin, romandaki sosyo-politik arka plan bilgisi gerektiren unsurların çevirisinde aldığı kararlar bu başlık altında incelenecektir.

### Örnek 1:

Roman boyunca okuyucunun sıkça karşılaştığı konulardan biri, Kuzey-Güney Amerika kıyaslamasıdır. Hikâyenin üzerine kurulduğu kölelik tarihi ve Kuzey-Güney ayrımına dair atıflara sürekli rastlanmaktadır. Bu atıflardan biri, Dana'nın Rufus'la ilgili ilk düşüncelerinde ayırt edilebilir.

**Tablo 1**

<i>Kindred</i>	<i>Yakın</i>
His environment had left its unlikable marks on him, but in <b>the ante bellum South</b> , I could have found myself at the mercy of someone much worse—could have been descended from someone much worse. (s. 32)	İçinde yaşadığı ortam, üzerinde hiç sevilmecek izler bırakmıştı ama <b>İç Savaş öncesinin Güney'inde*</b> kendimi çok daha kötü birinin insafına kalmış halde bulabilirdim – çok daha kötü birinin soyundan geliyor olabilirdim. (s. 41)
	Ç.N.: Amerikan İç Savaşı öncesinde ülkenin Güney bölgesinde kölelik, Kuzey'e nazaran hâlâ yoğun bir şekilde devam ediyordu. Kölelik uygulaması, Güney ve Kuzey arasındaki iç savaşı Kuzey'in kazanmasından sonra ülke genelinde resmen kaldırılrsa da bu yasağın Güney'de uygulamaya geçirilmesi epey zaman almış, siyahlara karşı ırkçılık ABD genelinde günümüze kadar yoğun şekilde devam etmiştir. (s. 41)

Erek okuyucu penceresinden bakıldığında, yukarıdaki cümlelerin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için kilit nokta “İç Savaş öncesinin Güney'i”dir. Çevirmen, romanın yapı taşı olan bu konu özelinde kısa ancak önemli noktalara değinen bir dipnot sunmaktadır. İç Savaş öncesinde Kuzey ve Güney Amerika'daki kölelik uygulamalarının farklarını açıklayarak tarihsel arka planı aydınlatmanın yanında siyah-beyaz ayrımının günümüze kadar uzanan devamlılığına dikkat çekerek bir bakıma okuyucuyu geçmiş ve günümüz arasında bağlantı kurmaya yönlendirir. Farklı bir coğrafyanın tarihine perde aralayan bu örnek, erek okuyucu açısından Bastin v.d.'nin (2010) tanımıyla tarihe “alternatif bir bakış” sunan çeviri örneği olarak değerlendirilebilir (s. 43). Burada çevirmen dipnotunun ise okuyucunun tarihsel bağlamı daha iyi kavrayabilmesini amaçlayan bir işlev benimsediği görülebilmektedir.

### Örnek 2:

Köleliğin var olduğu bir dönemde, siyahların gözünden Kuzey-Güney ayrımının dışı vurulduğu örneklerden bir diğeri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Kendini korumak için Güney'den kaçış yolu arayan ve kurtuluşu Kuzey'de gören Dana'nın muhakeme süreci, romanın tarihsel referanslarının anlaşılması açısından kritiktir.

**Tablo 2**

<i>Kindred</i>	<i>Yakın</i>
Would I really have to go all the way to some northern state to find peace? And if I did, what kind of peace would it be? The restricted <b>North</b> was better for blacks than the slave <b>South</b> , but not much better. (s. 39)	Huzur bulmak için gerçekten ta Kuzey'de bir eyalete gitmek zorunda mı kalacaktım? Ve öyle olursa bu nasıl bir huzur olacaktı? Kontrollü <b>Kuzey</b> , siyahlar için köleci <b>Güney</b> 'den daha iyiydi ama çok daha iyi değildi.* (s. 50)
	Ç.N.: Amerika'nın Kuzey eyaletlerinde kölelik, Güney eyaletlerine nazaran daha erken bir tarihte yasaklandığı için "kontrollü Kuzey", "köleci Güney'den" kaçan köleler için 'özgürlük' vaat eden, nispeten daha korunaklı bir bölge olmuştur. Ancak köleliğin yasaklanmasına rağmen ırkçı şiddetin Kuzey'de de devam ettiği gerçeği, siyahların aslında hiçbir yerde tam olarak güvende olmadığı anlamına gelmiştir. (ss. 50-51)

Dana'nın ifadelerinde, Güney'e kıyasla tercih edilebilir olmasına rağmen Kuzey'in de güvenlik açısından ideal seçenek olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bunun sebepleri metinde verilmemektedir. Tam bu noktada, Simon'ın (1996) işaret ettiği tarihsel gerçekliklerden kaynaklanan farklılıkların aktarımı sorunu gündeme gelir (s. 8). Bu sorunu aşmak için çevirmenin dipnot yönteminden yararlanarak yaptığı çevirinin Tissot'un (2017) ulusötesi feminizm özelinde dikkat çektiği gibi, "sömürgecilik mirasları, küresel tarihler, yerel bağlamlar ve feminist politikaların bunlarla ilişkisinin anlaşılabilmesi" (s. 29) açısından üstlendiği aracı rol fark edilebilmektedir. Bununla birlikte, kaynak metinde kısıtlı olarak aktarılan Kuzey-Güney ayrımının çevirmen müdahalesi ile erek okuyucu için netleştirilmesi Tymoczko'nun "katılım" kavramı için de örnek teşkil etmektedir. Öyle ki çevirmen bu örnekte erek kültürün yabancı olduğu bir tarihsel olguyu özellikle vurgularken bu stratejisini bir direncin ötesinde, olgunun anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesine aracılık etmek amacıyla hareket eden bir tutum içinde gözlemlenmektedir.

### Örnek 3:

Butler'ın zaman zaman tarihsel arka planı okuyucuya açıkladığı görülmekle birlikte tarihsel gerçekliklere yaptığı belli atıflarda erek okuyucuların durumu yeterli düzeyde

kavrayabilmesi için bir uzman tarafından “yönlendirilmeye” ihtiyaçları vardır. Bu durumun örneklerinden biri Ku Klux Klan’a yapılan atıftır.

**Tablo 3**

<i>Kindred</i>	<i>Yakın</i>
Patrols. Groups of young whites who ostensibly maintained order among the slaves. Patrols. Forerunners of the <b>Ku Klux Klan</b> . (s. 37)	Devriyeler. Köleler arasında güya düzeni sağlayan genç beyazlardan oluşan gruplar. Devriyeler. <b>Ku Klux Klan</b> ’ın* öncüleri. (s. 48)  Ç.N.: Ku Klux Klan (KKK), beyazların üstün ırk olduğu iddiasıyla, özellikle Amerikan İç Savaşı sonrasında siyahların elde etmeye başladığı hak ve özgürlüklere karşı Güney’de kurulmuş, günümüze kadar faaliyette kalmış ırkçı örgüttür. Cemiyet toplantılarında giydikleri beyaz cüppe ve kukuletalarıyla bilinirler. (s. 48)

Yazar, Ku Klux Klan’dan bahsederken örgütün Güney’de yüklendiği misyonu hâlihazırda ortaya koyar. Fakat örgüt, Amerika’da yıllardır var olması ve bilinmesine rağmen, Türkiye’de belli bir tanınırlığa sahip değildir. Bu nedenle çevirmen, dipnotuyla örgütün kuruluşunu, yapısını ve amaçlarını kısaca açıklamakta; örgütün bugün hala faaliyet göstermesini vurgulayarak okuyucuyu geçmiş ve bugün arasında bağlantı kurmaya davet etmektedir. Başka bir deyişle, Karabulut’un (2020) yorumladığı gibi, “eserin bilincine vararak okuma” pratiğini teşvik etmeye çalışmaktadır (s. 685). Bu amacın yanında, özellikle siyah feminizm açısından “feminist, ırkçılık ve sömürgecilik karşıtı düşünce biçiminin” (Silva & Silva-Reis, 2019, s. 15) inşasındaki önemi göz önüne alındığında, çevirmenin dipnotunda bahsi geçen örgütün ırkçı tabiatına ve faaliyetlerine açıklama getirmesi de siyah feminist aktivist harekete gösterdiği desteğin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Bu örnekte kullanılan dipnot, Bozkurt’un (2014) da üzerinde durduğu üzere “kadın yazarla iş birliği içinde” (s. 108) olan feminist aktivist bir çevirmenin varlığına da işaret etmektedir. Yazarın örgüte dair yaptığı bir atfın, erek okuyucu tarafından anlaşılabilmesi için dipnot yoluyla aktivist bir müdahalede bulunduğu görülen çevirmen, önsözünde de belirttiği gibi “Butler’in sözüne ortak olma” (Ergun, 2019, s. 7) amacını, bu örnekte büyük oranda dipnotuyla yansıtmaktadır. Eseri, erek kültüre *yakınlaştırmak* için çevirmenin yan metin düzeyinde yaptığı bu müdahale, yine Bozkurt’un (2014) feminist çeviri yaklaşımı özelinde ifade ettiği, çevirinin “iki yazarlı bir metin” (s. 108) olma özelliğini kuvvetlendirmektedir. Dolayısıyla bu örnekte çevirmen, erek metni oluştururken, erek sosyo-kültürel bağlamın şartları doğrultusunda kaynak metnin yazarının sözlerini, gerektiğinde kendi sözleri ve açıklamalarıyla destekleyerek çeviri metinde bir iş birliğini örneklemektedir.

Görüldüğü üzere, siyah feminist ideolojiyi arkasına alan Yakın (*Kindred*), ideolojik mesajları anlaşılmadığı takdirde eksik bir okumayla sonuçlanacaktır. Bu farkındalıkla

hareket ettiği görülen çevirmenin, romanın bağlamını oluşturan toplumsal, siyasal ve tarihsel içeriklere odaklanmakla birlikte kullandığı dipnotlar üzerinden hem okuyucuyu yönlendirecek bilgilendirmeler yapmakta hem de feminist-aktivist çevirmen kimliğini öne çıkarmaktadır. Romanın “başka bir kültürel coğrafyadan” olduğu gerçeğinin (Ergun, 2019, s. 10) unutulmamasını ve buna rağmen, çevirmenin “uzağımızda olduğu kadar yakınımızda” (Ergun, Çevirmenin Önsözü: Hem Uzak, Hem Yakın Bir Hikâye, s. 10) gördüğü bu romanın yabancı algısının azaltılabilmesi amacı büyük oranda dipnotlar üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

### 4.3.Erek Kültürde Var Olmayan Ayrımcılık Temelli Kodlar

Siyah feminizmin üzerine eğildiği baskı ve ayrımcılık türleri, romanda büyük bir yer tutar. Butler, ulusal kültüre ve dile yerleşen ayrımcılık temelli kodlara da roman boyunca atıfta bulunur ve bu durum, tarihsel, siyasal ve kültürel farklılıklar göz önüne alındığında, çeviri için birtakım zorlukları beraberinde getirir.

#### Örnek 4:

Siyah-beyaz ayrımının merkeze alındığı romanda, “nigger” sözcüğü sıklıkla tartışmaya yol açar. Dana, günümüzde Amerika’da ırkçı kabul edilen ve bu yönde farkındalık yaratılan bu sözcükle, zaman yolculuğu yaparak gittiği kölelik zamanlarında sürekli karşılaşır. Dana, “nigger” sözcüğünü ilk defa Rufus’tan duyar ve Rufus, sözcüğü kullanmakta bir beis görmez.

Tablo 4

<i>Kindred</i>	<i>Yakın</i>
Where Elisha breathed into the dead boy's mouth, and the boy came back to life. Mama said she tried to stop you when she saw you doing that to me because you were just some <b>nigger</b> she had never seen before. (s. 24)	Elyesa'nın ölü oğlanın ağzına üflediği ve oğlanın hayata geri döndüğü bölüm. Annem senin de bana aynısını yaptığını görünce önce seni durdurmaya çalıştığını söyledi çünkü daha önce hiç görmediği bir <b>zenciymişsin</b> .* (s. 32)
	Ç.N.: “Nigger” Türkçeye genelde “zenci” olarak çevrilse de bu sözcüğün İngilizcede, Amerikan köleliğinden ve hâlâ devam eden yoğun Amerikan ırkçılığından beslenen, son derece aşağılayıcı bir sözcük olduğunu vurgulamak gerek. Bugün Amerika’da bir beyazın “nigger” sözcüğünü kullanması kabul gören bir şey değildir – ki böyle bir “ayıplamaya” ihtiyaç duyulması bile sözcüğün ifade ettiği ırkçı şiddetin boyutlarına (ve hâlâ yoğun bir şekilde devam ettiğine) işaret eder. (s. 32)



“Nigger”, Türkçede aslında dizi ve filmler aracılığıyla “zenci” olarak aktarılmasına alışık olduğumuz bir sözcüktür. Ancak “zenci” kelimesinin Türkçede bir aşağılama anlamı olup olmadığına yönelik tartışmalar da sürmektedir. Kimi kesime göre zenci sözcüğü Türkçede bir aşağılama anlamı içermemesine karşın özellikle altyazı ve dublaj çevirileri yoluyla dilde olumsuz anlam kazanan bir sözcük halini almıştır. Çevirmen de sözcüğün İngilizcedeki ırkçı kullanımına vurgu yapmakla birlikte, Türkçeye yerleşmiş olan “zenci” ifadesini çevirisinde de kullanmayı tercih etmektedir. Böylelikle sözcüğün erek kültürdeki kullanımıyla tutarlılık sağlarken dipnotla okura bilgi vererek sözcüğün İngilizcedeki kullanımına yönelik farkındalık yaratmaktadır. Bu örnekte, çevirmenin önsözünde kültürel yabancılaşmaya dikkat çekerken değindiği gibi “sözcüklerin taşıdığı anlam yükünün kimi zaman hafiflediği” (Ergun, Çevirmenin Önsözü: Hem Uzak, Hem Yakın Bir Hikâye, s. 8) bir durumla karşılaşmakta ve çevirmen, bunun telafisini dipnotuyla yapmaktadır.

### Örnek 5:

Siyah insanlara hitap edilirken ırkçı ifadelerden kaçınmak için İngilizcede farklı sözcükler önerilmektedir. Romanda da yer verilen bu sözcükler çeviri açısından bir diğer çıkmazı oluşturmaktadır, çünkü “nigger” sözcüğünde olduğu gibi, önerilen sözcükler için de erek kültürde eşdeğerlik bulmak kolay değildir.

Tablo 5

<i>Kindred</i>	<i>Yakın</i>
I don't like that word, remember? Try calling me <b>black</b> or <b>Negro</b> or even <b>colored</b> . (s. 61)	O sözcük hoşuma gitmiyor, hatırlıyor musun? Bana <b>siyah</b> ya da <b>siyah</b> ya da hiç olmadı <b>koyuderili</b> demeye çalış. (s. 78)

Kaynak metinde baş karakter “nigger” sözcüğü yerine, ırkçı bir çağırışımı olmadığı düşünülen “black”, “negro” ya da “colored” sözcüklerinin kullanılabileceği belirtmektedir. Ancak bu ifadelerin erek kültürdeki karşılıkları da tartışmaya açıktır. “Black” ve “negro”, Türkçede “siyah” anlamına gelirken “colored” sözcüğünün Türkçede kullanılan yaygın bir karşılığı yoktur. Çevirmen, bu örnekte “black” ve “negro” sözcüklerinin her ikisini de “siyah” şeklinde aktararak çeviride mecburen tekrara düşmekte ve “colored” sözcüğünü ise “koyu derili” olarak çevirmektedir. Dil ve kültürdeki farklılıkların en belirgin olduğu ve çevirmenin özsözünde “diller arasında tutarsızlıklar ve uyumsuzluklar olması ve bunların metne yansımaları normaldir” (Ergun, 2019, s. 8) derken bahsettiği durumu, en iyi anlatan örneklerden birinin, bu çeviri olduğunu söylemek mümkündür.

### Örnek 6:

Romanın özgün içeriğinin bir diğer parçası da ırk ayrımcılığının cinsiyetçilikle birleştirildiği örneklerdir. Bu örneklerden biri, Rufus’un söylemlerinde görülür. Rufus’un siyah bir köle kadın olan Sarah’ya hitap şekli ve köleliğin yaygın olduğu dönemlerde dadılık yapan siyah kadınların toplumsal konumu aşağıdaki örnekte sunulmaktadır.

**Tablo 6**

<i>Kindred</i>	<i>Yakın</i>
Rufus: I have to call him Mr. Franklin when Mama is here. Anyway, he said you're working with <b>Aunt Sarah</b> .	Rufus: Annem buradayken ona Franklin Bey demek zorundayım. Her neyse, senin <b>Sarah Teyze</b> 'yle çalıştığını söyledi. (s. 110)
Dana: <b>Aunt Sarah</b> ? Well, that was better than <b>Mammy Sarah</b> , I supposed. (s. 86)	Dana: <b>Sarah Teyze</b> ? Yani bu herhalde <b>Sarah Dadı</b> 'dan* daha iyiydi. (s. 110)  Ç.N.: İngilizcesi "Mammy" olan bu sözcük, kendini beyaz ailelere ve onların çocuklarına bakmaya adanmış siyah kadın anlamına gelen, klişeleşmiş, edebiyat ve sinemada sıkça karikatürleştirilmiş ırkçı bir ifadedir. (s. 110)

"Mammy" sözcüğü Türkçede "siyah dadı" anlamına gelir ve kaynak metindeki "Mammy Sarah", "Dadı Sarah" olarak çevrilmiştir. Ancak, kaynak metinde bahsi geçen "mammy" sözcüğü ırkçı bir ifadeyken Türkçede "dadı" sözcüğünün bunun gibi bir çağrışımı yoktur. Bu nedenle, çevirmen bu örnekte, aktarım sırasındaki anlam kaybını telafi etmek için dipnotta kaynak metinde aslında ırkçı bir ifadenin geçtiğine dikkat çekmektedir. Çevirmenin aldığı bu çeviri kararında, aktivist çevirinin bilinç oluşturma (bkz. Baker, 2013) amacı da net bir şekilde görülebilmektedir.

Bu başlık altındaki örneklere istinaden, kaynak ve erek kültürler arasındaki farklılıkların belirginleştiği noktalardan birinin, romandaki siyah-beyaz ayrımından kaynaklanan dil kullanımı olduğu söylenebilir. Erek kültürde doğrudan bir karşılığı olmayan bu dil kullanımının çevirisinde, çevirmenin olabildiğince yakın karşılıkları seçmeye çalıştığı görülebilmektedir. Bu başlık altındaki örneklerde dikkat çekilmesi gereken nokta, siyah bir kadının anlatısı içinde yer alan "yabancı" ifadelerdir. Çevirmenin buradaki her bir örnekte uyguladığı çeviri stratejisi ise Baker'ın (2007) da belirttiği gibi yabancılaştırma ya da yerleştirme gibi iki strateji arasında seçim yapmayarak, kendi ifadesiyle "hem farklılıkları, hem de benzerlikleri göz ardı etmeden" (Ergun, 2019, s. 8) çeviri kararlarını almaya çalıştığını göstermektedir. Bu doğrultuda, bir yandan okuyucunun metnin yabancılığının farkında olmasını sağlamakta diğer yandan konuyla ilgili bilgilendirici dipnotlar sunarak okuyucunun siyah feminizme 'yakınlaşmasını' sağlamayı amaçlamaktadır.

#### **4.4. Kaynak Metnin Sembolik Referansları**

Butler, Amerika'daki kölelik tarihini hikâyeleştirirken zaman zaman okuyucusunu bilgilendiren açıklamalara da yer verir. Ancak kaynak kültürdeki okuyucu kadar anlatılan tarihe hâkim olmayan erek okuyucu için, daha önce incelenen örneklerde görüldüğü üzere çevirmen, dipnotlarıyla ek açıklamalar yapar. Öte yandan romanda, bu başlık altında örnekendirileceği üzere, birçok sembolik referans da bulunmaktadır. Kaynak kültürdeki okuyucu tarafından bu referanslar takip edilebilse dahi erek okuyucunun

bunları takip edebilmesi, özellikle arka plan bilgisinin yetersizliği düşündüğünde, kolay olmayacaktır.

Romandaki referanslar arasında en belirgin olanlar, isimlerdir. Bu isimler arasında köleliği destekleyen gerçek kişilerin yanı sıra kölelik karşıtı siyah feminist aktivizmin öncülerini de yer alır. Bu isimlerden ise sadece bir kısmı için yazar tarafından açıklama verildiği görülür. Örneğin, romanda J. D. B. DeBow'dan bahsedilirken "Tarih okuyorsun, Rufi....orada J. D. B. DeBow adında, köleliğin iyi bir şey olduğunu... iddia eden beyaz bir adam bulacaksın" (Butler, 2019, s. 177) şeklinde bir açıklama yer almaktadır. Tarih kitapları üzerinden ilerleyen bu diyalogda J. D. B. DeBow'un gerçek bir kişi olduğu ve köleliğe karşı tutumu temel düzeyde anlaşılabilir. Öte yandan köleliği destekleyen ABD'nin yedinci başkanı Andrew Jackson'a yapılan "...kahramanca görünen bir Andrew Jackson portresine benziyorsun biraz" (Butler, 2019, s. 302) atfında, kaynak metnin okuyucusunun hâlihazırda bildiği göz önüne alınarak herhangi bir açıklama yapılmamaktadır. Ancak erek okuyucu düşünüldüğünde, Jackson'ın ABD başkanı olarak kariyeri biliniyor olsa da kölelikle ilgili fikirleri ve sahip olduğu plantasyona dair okuyucunun olası bilgi düzeyi tartışmalıdır. Bu isimlere ek olarak, Amerika'da özellikle siyah hareket için önemli olan isimlere de romanda değinilmektedir. Sojourner Truth, Fredrick Douglass, Harriet Ross ve Nat Turnel (Butler, 2019, s. 178) ile Louis George (s. 303) bunlardan bazılarıdır. İsimlerin geçtiği bağlamda erek okuyucunun bu isimlerin kölelik tarihi açısından önemli figürler oldukları anlaşılabilir. Birlikte, bu isimlerin verdikleri mücadeleye hâkim olmayan okuyucu kitlesi için isimler hala belli oranda "yabancı" kalır. Bu noktada çeviride dipnot kullanımı tartışmalı bir noktada konumlanabilir. Bir bakımdan, siyah feminist aktivistlerin isimlerinin öne çıkarılması açısından bu örneklerde dipnot kullanımı faydalı olabilecektir. Öte yandan, Türkçe çeviride hâlihazırda birçok noktada çevirmen dipnotları bulunmaktayken "detay" sayılabilecek bu referanslar için de dipnotlar koyulması, yapılan aktivist çeviriye daha ziyade "didaktik" bir nitelik verme riskini de barındırır.

Romanda isimlerin yanı sıra dönemin mekânlarına yapılan sembolik referanslar da yaygındır. Buna örnek olarak "Wye Mills" verilebilir (Butler, 2019, s. 216). Amerika tarihinde kölelik zamanlarında kullanılan bu yere dair (Casey, 2004) kaynak metinde veya çeviride bir açıklama verilmemektedir. Ancak konumu detaylıca anlatılan bu yerin, tarihsel bir gerçekliğe dayandığı düşüncesi bağlamdan çıkarılabilir. Buna rağmen, okuyucunun belleğinde yeterli bilgi bulunmasının zor olduğu bu referans, metnin erek kültüre olan "yabancılığını" destekler durumdadır. Öte yandan, çevirmen sembolik referansların aktarımında her daim aynı stratejiyi gütmemiş ve farklı stratejiler de uygulamıştır.

### **Örnek 7:**

Romanda en çok yer edinen mekân, Weylin Plantasyonu'dur. Dana'nın plantasyonun mimarisini betimlediği aşağıdaki alıntıda yeniden erek okuyucunun yabancı olabileceği, belli bir bölgeye özgü mimari stili göze çarpar.

**Tablo 7**

<i>Kindred</i>	<i>Yakın</i>
The Weylin house surprised me too when I saw it in daylight. It wasn't white. It had no columns, no porch to speak of. I was almost disappointed. It was a red-brick <b>Georgian Colonial</b> , boxy but handsome in a quiet kind of way, two and a half stories high with dormered windows and a chimney on each end. (s. 67)	Günüşiğinde görünce, Weylin'in evi de beni şaşırttı. Beyaz değildi. Sütunları, bahse degecek bir verandası yoktu. Neredeyse hayal kırıklığına uğramıştım. Kırmızı tuğlalı, <b>Georgia'ya özgü sömürge mimarisi tarzında yapılmış bir evdi</b> ; kutu gibiydi ama gösterişsiz bir güzelliği vardı; iki buçuk kat yüksekliğindeydi ve çatı pencerelerinin yanı sıra iki ucunda birer baca vardı. (s. 86)

Butler, halihazırda Weylin'in evini detaylıca betimlerken çevirmen, kölelik dönemindeki bir yapıyı ifade etmek için kullanılan "Georgian Colonial" ifadesini "Georgia'ya özgü sömürge mimarisi tarzında yapılmış bir ev" şeklinde çevirerek bu özgün mimari yapıyı okuyucuya açıklamaktadır. Bu örnekte, çevirmenin kaynak metindeki "Georgian Colonial" ifadesini, erek okuyucunun zihninde canlandırabilmesi için "açıklama" stratejisini (Yazıcı, 2007, s. 35) uygulayarak çeviri yaptığı görülmektedir. Dolayısıyla çoğu zaman dipnot yöntemini kullanarak yabancı unsurları açıklama yoluna gittiği görülen çevirmenin bu örnekte farklı bir strateji benimsediği ayırt edilmektedir. Çevirmen, bir yandan Tissot'un (2017) önerdiği gibi metindeki "yabancı özgüllükleri korurken" (s. 38) bir yandan da bu yabancılığın anlaşılabilmesi için metin içinde ek bilgiler sunmaktadır.

### Örnek 8:

Mekanalara yapılan referanslara ek olarak romandaki tarihsel referanslar da önemlidir. Bunlardan biri ülkenin anayasal düzeninin gelişimine yöneliktir. Dana, geçmişte yaşayan ve köle olan akrabalarından biri olan Hagar'ın yaşamı üzerine düşünürken ABD'deki 14. Anayasa Değişikliği'ne değinir.

**Tablo 8**

<i>Kindred</i>	<i>Yakın</i>
She might also have held them as slaves. But even if she had, Hagar, at least, lived long enough for <b>the Fourteenth Amendment</b> to free her. (s. 263)	Onları köle olarak tutmuş da olabilirdi. Ama öyle yaptıysa bile, en azından Hagar <b>14. Anayasa Değişikliği'</b> nin kendisini azat ettiğini görecektir kadar yaşamıştı. (s. 330)

ABD Anayasasındaki 14. Değişikliğin siyahları özgür kıldığı metinden anlaşılabilse de köleliğin kaldırılması tek bir anayasa değişikliğiyle gerçekleştirilmemiştir. Aslında 13. Anayasa Değişikliği'yle kölelik kaldırılmış; 14. Anayasa Değişikliği'yle eski kölelerin

vatandaşlık hakları düzenlenmiştir.<sup>5</sup> Bu anayasa değişikliğinin arkasındaki eşitlik mücadelesini ve anayasanın oluşum sürecini, Amerika bağlamında bir okuyucunun genel anlamda bildiği düşünülürken kaynak metindeki açıklama yeterli olabilir. Ancak erek okuyucu özelinde, yazar her ne kadar metnin içinde anayasa değişikliğinin kapsamını açıklasa dahi, sürece dair bilgi eksikliği metindeki bu referansı erek okuyucuya “yabancı” kılmaktadır ve belli oranda bilgi kaybı içermektedir.

Romanda çok defa yer verilen referansların ekseriyetle isim, mekân ve tarih odaklı olduğu görülmektedir. Bu referansların bir kısmı, kaynak metinde yazar tarafından bizzat açıklanarak sunulmakta; açıklanmadığı durumlarda ise çevirmenin müdahale ederek bilgilendirici dipnotlar sunduğu görülmektedir. Çevirmen özellikle referansların aktarımında, daha önce dile getirdiği “Butler’in sözüne ortak olma” (Ergun, 2019, s. 7) fikrini bu örneklerde belirgin bir şekilde yansıtmakta ve yazarla bu anlamda bir iş birliği kurmaktadır. Yazarın açıklamaya yer verdiği noktalarda geri çekilmesi ve açıklamaların olmadığı yerlerde müdahalelerde bulunması çevirmenin “yabancılaşma” ve “yakınlık” arasında bir “denge” oluşturacak şekilde çeviriyi planladığını gözler önüne sermektedir.

## 5. Sonuç

Bu çalışmada, Octavia E. Butler’in, Emek Ergun tarafından Türkçeye çevrilen *Kindred* adlı romanı aktivist çeviri yaklaşımının benimsendiği bir bakış açısıyla incelenmiş ve romanda tespit edilen erek kültüre yabancı unsurlar için uygulanan çeviri stratejilerine odaklanılmıştır. Romandaki çeviri stratejileri yorumlanırken aktivist çeviri yaklaşımı ve siyah feminizm alanında araştırmacıların ortaya koyduğu çalışmaların yanı sıra çevirmenin roman için yazdığı çevirmen önsözü de dayanak noktası olarak alınmıştır.

Öncelikle, romanın yazarı ve siyah feminizmi merkezine alan içeriği göz önüne alındığında, çeviri eyleminin çeviri sürecinin en başından itibaren aktivist bir mahiyette olduğu söylenebilir. Türk toplumsal ve siyasi yaşamında mevcut olmayan bir aktivizm türü olan siyah feminizmin, ortaya çıkmadığı bir coğrafyada duyurulmasına aracılık etme çabası, ulusötesi feminizmi destekleyen başat aşamalardandır. Bunun yanı sıra, kitabın çevirmeni Emek Ergun’un çevirmen önsözünde siyah feminizme desteğini açıkça belirtmesi, romanın çevirisinin barındırdığı ulusötesi feminist dayanışma perspektifini güçlendirmektedir.

Benimsenen aktivist amaçlara karşın, çevirmenin de dikkat çektiği üzere, siyah feminist aktivizmin ve dolayısıyla romanın içeriğinin erek okuyucuya “yabancı” olması, çeviri sürecindeki temel kaygılardan biri olarak gözlemlenmiştir. Söz konusu “yabancılaşma” bir yandan metin düzeyinde korumak diğer yandan ise yan metinsel düzeyde “yabancı” olana karşı bir anlayış geliştirebilmek adına çevirmenin farklı stratejilerden yararlandığını görülmüştür. Roman boyunca kimi zaman kaynak dildeki kullanımlar kimi zaman tarihsel veya toplumsal yapıya dair referanslar gibi birçok alanda karşılaşılan “yabancı” unsurlara yönelik olarak çevirmenin bir denge izleyerek çeviri stratejilerini uygulamaya çalıştığı tespit edilmiştir. Aktivist çeviri yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, çevirmenin

<sup>5</sup> Detaylı bilgi için bkz. Amerika Hakkında: Amerika Birleşik Devletleri Anayasası Açıklamalı, 2004, <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf>

metinde "yabancı" olanı korurken bir tür "direnc" göstermenin ötesinde ve erek kültürde farkındalık oluşturma gayesiyle "katılım" ve olası bir ulusötesi "dayanışma" amacını öncelediği gerek çevirmen önsözünde gerekse uygulanan çeviri stratejilerinde gözlemlenmiştir.

Siyah feminizmin, kendisine uzak bir dilsel ve kültürel bağlama çeviriyi yoluyla aktarımını değerlendiren bu çalışmada, Türkiye'deki Çeviribilim alanyazınında araştırılma ihtiyacı olan güçlü bir feminist aktivizm türüne dikkat çekilmiştir. Çalışmada incelenen *Yakın (Kindred)* romanının çevirisi hem farklı feminizmlerin hem de kadın deneyimlerinin çeşitliliğinin erek topluma sunulması açısından yazın alanında emsal teşkil edebilecek bir çeviri eser olarak kabul edilebilir. Bu çalışma, romanın temelini oluşturan ve çalışmanın da odak noktası konumuna getirilen siyah feminizmin ve bununla birlikte, farklı feminist aktivizm türlerinin de Çeviribilim alanında araştırılması ve incelenmesi için de deyim yerindeyse bir çağrı niteliği taşımaktadır.

### Kaynakça

- A.B.D. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgi Programları Bürosu. (2004). *Amerika hakkında: Amerika Birleşik Devletleri Anayasası açıklaması*. A.B.D. Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye'deki Konsolosluklar. Ocak 2024 tarihinde <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf> adresinden alındı.
- About the Author*. (t.y.). Octavia E. Butler. Ocak 2024 tarihinde <https://www.octaviabutler.com/theauthor> adresinden alındı.
- Alvstad, C. (2013). Voices in translation. Y. Gambier & L. van Doorslaer (Ed.), *Handbook of translation studies (Vol. 4)* içinde (ss. 207-210). John Benjamins B.V. <https://doi.org/10.1075/hts.4.voi2>
- Alvstad, C. (2014). Translation pact. *Language and Literature*, 23(3), 270-274. <https://doi.org/10.1177/0963947014536505>
- Araujo, C., & Silva-Reis, D. (2021). Translating feminism: A decolonizing subsidy. *Revista Água Viva*, 6(3). <https://doi.org/10.26512/aguaviva.v6i3.38053>
- Baker, M. (2006). Translation and activism: Emerging patterns of narrative community. *The Massachusetts Review*, 47(3), 462-484. <https://www.jstor.org/stable/25091111>
- Baker, M. (2007). Reframing conflict in translation. *Social Semiotics*, 17(2), 151-169. <https://doi.org/10.1080/10350330701311454>
- Baker, M. (2013). Translation as an alternative space for political action. *Journal of Social, Cultural and Political Protest*, 12(1), 23-47. <https://doi.org/10.1080/14742837.2012.685624>
- Baldo, M. (2020). Activist translation, alliances, and performativity: Translating Judith Butler's notes toward a performative theory of assembly into Italian. R. Gould, & K. Tahmasebian (Ed.), *The routledge handbook of translation and activism* içinde (ss. 30-48). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315149660>

- Bastin, G., Echeverri, Á., & Campo, Á. (2010). Translation and the emancipation of Hispanic America. M. Tymoczko (Ed.), *Translation, resistance, activism* içinde (ss. 42-64). University of Massachusetts Press.
- Bozkurt, S. (2014). "Touched" translations in Turkey: A feminist translation approach. *Moment Dergi*, 1(1), 104-124. <https://doi.org/10.17572/moment.396579>
- Brownlie, S. (2010). Committed approaches and activism. Y. Gambier, & L. van Doorslaer (Ed.), *Handbook of translation studies* içinde (Cilt 1, ss. 45-48). John Benjamins B.V. <https://doi.org/10.1075/hts.1.comm2>
- Bulut, A. (2008). *Basından örneklerle çeviride ideoloji ideolojik çeviri*. Multilingual.
- Butler, O. (1988). *Kindred*. Beacon Press.
- Butler, O. (2019). *Yakın* (E. Ergun, Çev.). İthaki Yayınları.
- Casey, J. (2004). *History of Old Wye Mill*. Ocak 2024 tarihinde <https://static1.squarespace.com/static/61fae7e28fc47f582320c39e/t/6201751f9efd336c8c1c69df/1644262687651/OWM+History+by+Jim+Casey.docx.pdf> adresinden alındı.
- Castro, O., & Ergun, E. (2017). Introduction: Re-Envisioning feminist translation studies: Feminisms in translation, translations in feminism. O. Castro, & E. Ergun (Eds.), *Feminist translation studies: Local and transnational perspectives* içinde (ss. 1-11). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315679624>
- Castro, O., Ergun, E., von Flotow, L., & Spoturno, M. (2020). Towards transnational feminist translation studies. *Mutatis Mutandis*, 13(1), 2-10. <https://doi.org/10.27533/udea.mut.v13n1a01>
- Chatman, S. (1978). *Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*. Cornell University Press.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139-167. <http://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>
- Crossley, R. (1988). Introduction. O. Butler, *Kindred* içinde (ss. ix-xxvii). Beacon Press.
- Crossley, R. (2019). Eleştirel makale. O. Butler, *Yakın* (E. Ergun, Çev.) içinde (ss. 333-340). İthaki Yayınları.
- Ece, A. (2008). Sömürgecilik-sonrası kuramların çeviri eylemine metforik yaklaşımları. *Litera*, 21(1), 47-57.
- Ergun, E. (2019). Çevirmenin önsözü: Hem uzak, hem yakın bir hikâye. O. Butler, *Yakın* içinde (ss. 7-11). İthaki Yayınları.
- Ergun, E. (2020). *Feminizmin çevirisi, çevirisinin feministi*. (S. Dalaklı, Röportaj Yapan). Bianet. Ocak 2024 tarihinde <https://bianet.org/haber/feminizmin-cevirisi-cevirisinin-feministi-231722> adresinden alındı.
- Ergun, E. (2023). *Virgin crossing borders: Feminist resistance and solidarity in translation*. University of Illinois Press. <https://doi.org/10.5622/illinois/9780252044939.001.0001>

*Faculty connections*. (t.y.). The University of North Carolina at Charlotte. Şubat 2024 tarihinde <https://pages.charlotte.edu/connections/people/eergun/> adresinden alındı.

Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of interpretation* (J. E. Lewin, Çev.). Cambridge University Press.

Gould, R., & Tahmasebian, K. (2020). Introduction: Translation and activism in the time of the now. R. Gould, & K. Tahmasebian (Ed.), *The routledge handbook of translation and activism* içinde (ss.1-9). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315149660>

Hamilton, N. (2018). Translation and the anglophone black female literature in Brazil. *Revista Brasileira de Literatura Comparada*, 20(34), 47-57. <https://revista.abralic.org.br/index.php/revista/article/view/477/459>

hooks, b. (1984). *Feminist theory from margin center*. South End Press.

İletişim Yayınları. (t.y.). *Emek Ergün*. Ocak 2024 tarihinde <https://iletisim.com.tr/kisi/emek-ergun/8366> adresinden alındı.

Karabulut, E. (2020). Octavia Estelle Butler'ın Kindred isimli eserinin Türkçe çevirisinde çevirmen kimliği ve çeviri kararlarının yan metinler aracılığıyla incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(20), 670-689. <https://doi.org/10.29000/rumelide.792311>

National Museum of African American History & Culture. (t.y.). *Remembering afrofuturist Octavia Butler*. Nisan 2024 tarihinde <https://nmaahc.si.edu/explore/stories/remembering-afrofuturist-octavia-butler> adresinden alındı.

Silva, L., & Silva-Reis, D. (2019). Translation studies & black women in the light of feminism. *Revista Ártemis*, XXVII (1), 14-24. <https://doi.org/10.22478/ufpb.1807-8214.2019v27n1.46695>

Simon, S. (1996). *Gender in translation: Cultural identity and the politics of transmission*. Routledge.

Somers, M., & Gibson, G. (1994). Reclaiming the epistemological 'other': Narrative and the social constitution of identity. C. Calhoun (Ed.), *Social theory and the politics of identity* içinde (ss. 37-99). Blackwell.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. Aralık 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı

Taylor, U. (1998). The historical evolution of black feminist theory and praxis. *Journal of Black Studies*, 29(2), 234-253. <http://www.jstor.org/stable/2668091>

Tissot, D. (2017). Transnational feminist solidarities and the ethics of translation. O. Castro, & E. Ergun (Ed.), *Feminist translation studies: Local and transnational perspectives* içinde (ss. 29-41). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315679624>

Tymoczko, M. (2000). Translation and political engagement: Activism, social change and the role of translation in geopolitical shifts. *The Translator*, 6(1), 23-47. <https://doi.org/10.1080/13556509.2000.10799054>

Tymoczko, M. (2006). Ethics, ideology, action. *The Massachusetts Review*, 47(3), 442-461. <http://www.jstor.com/stable/25091110>

Tymoczko, M. (2010). Translation, resistance, activism: An overview. M. Tymoczko (Ed.), *Translation, resistance, activism* içinde (ss. 1-22). University of Massachusetts Press.



- Ünalsın Gökhan, P. (2022). *Bilimkurguda özgürlük çığılığı*. Litera Edebiyat. Nisan 2024 tarihinde <https://www.literaedebiyat.com/post/yakin-octavia-e-butler-inceleme> adresinden alındı.
- Venuti, L. (2008). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Venuti, L. (2013). *Translation changes everything: Theory and practice*. Routledge.
- von Flotow, L. (1991). Feminist translation: Contexts, practices and theories. *TTR: traduction, terminologie, rédaction*, 4(2), 69-84. <https://doi.org/10.7202/037094ar>
- von Flotow, L. (2009). Contested gender in translation: Intersectionality and metramorphics. *Palimpsestes*, 22, 245-256. <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.211>
- Wolf, M. (2014). The sociology of translation and its "activist turn". C. Angelelli (Ed.), *The sociological turn in translation and interpreting studies* içinde (ss. 7-21). John Benjamins B.V. <https://doi.org/10.1075/bct.66>
- Yazıcı, M. (2007). *Yazılı çeviri edinci*. Multilingual.